

■ Векапомнае

ГІСТОРЫЯ ЯЕ ДУШЫ

Пабачыў свет першы том Збору твораў Яўгеніі Янішчыц

Праца па падрыхтоўцы гэтага грунтоўнага выдання магла пачацца яшчэ ў 1990-я гады, але ўсялякая ўкладальніцкая ініцыятыва так і не заканчалася поспехам. Проста лёс не складваўся, а можа — час знаёмства чытача з творчасцю «Палескай ластаўкі» ў такім фармаце настаў толькі зараз. А яшчэ — з'явілася ініцыятыва ўкладальнікаў — сяброўкі і аднакурсніцы Яўгеніі Янішчыц паэтэсы Тамары Аўсяннікавай і прафесіянала-тэксталага, кандыдата філалагічных навук, старшага навуковага супрацоўніка Інстытута літаратуразнаўства імя Янкі Купалы Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі Святланы Калядкі.

Блакітны — як высокае неба роднага Палесса Яўгеніі Янішчыц, першы том Збору твораў, што пабачыў свет у Выдавецкім доме «Беларуская навука», ужо можна знайсці на паліцах кнігарняў, а другі, спадзяёмся, выйдзе ў самы пачатку 2017-га. Падаецца, што на старонках гэтай кнігі спалучаецца неспалучальнае: акадэмічнае выданне мусіць быць строгім, а тут — лунаюць ластаўкі; поруч з паэткай выказваюцца літаратуразнаўцы і крытыкі, а фотаздымкі расказваюць пра дзяцінства, сталасць і сям'ю Яўгеніі Янішчыц. Чаму кніга атрымалася менавіта такой? Якія новыя рысы ў творчасці любімай паэткі адкрые чытач? І ці сталі вядомымі новыя факты з яе біяграфіі, што маглі паслужыць прычынай такога трагічнага лёсу творцы? На гэтыя і многія іншыя пытанні нашага карэспандэнта адказвае Святлана КАЛЯДКА.

— 3 таго часу, як нарадзілася задумка і пачалася праца над Зборам твораў Яўгеніі Янішчыц, прайшло амаль 5 гадоў. Чаму чытачам давалося так доўга чакаць першы том?

— Хутэй, справа зацягнулася па чыста тэхнічных прычынах. Трэба было правесці працу па матэрыялах, параўнаць набраныя тэксты з першакрыніцамі, супаставіць варыянты вершаў з тэкстамі, падабраць цытаты для літаратуразнаўчых каментарыяў... Былі і доўгія перамовы з выдавецтвам «Беларуская навука» наконт таго, з якой колькасцю тамоў будзе складацца збор твораў. Спачатку планавалася 5, потым абмяркоувалі 3, але сышліся на прамежкавым варыянце — праект будзе ўключаць 4 тамы аб'ёмам у 600—650 старонак пры фармаце кнігі, большым за стандартны.

— Думаецца, у чытача-кансераватара ўзнікнуць пытанні і пра фармат кнігі, падыход да прадстаўлення матэрыялу, не зусім стандартны для акадэмічных выданняў.

— Будучыня за выданнямі ўніверсальнага тыпу энцыклапедычнага характару, акадэмічнага варта рэфармаваць. Аднак, рабіць гэта трэба ашчадна, з індывідуальным падыходам да кожнага творцы. Напрыклад, калі шукаеш звесткі пра пісьменніка ў інтэрнэце, набіраеш яго імя, адразу ж хочаш атрымаць усю патрэбную інфармацыю. Каб уяўляць творцу ў цэласным вобразе, важна мець і біяграфію, і тэксты, і крытычныя артыкулы і іншае. Думаю, да гэтага і імкнецца сёння кніжная індустрыя, і выдавецкая справа апраўдае сябе, калі кнігі будуць адпавядаць запытам часу і сучаснага чытача, распешчанага мноствам варыянтаў выбару і доступам інфармацыі ў інтэрнэце.

— Па гэтай прычыне ў Зборы твораў літаратуразнаўчы каментары да кожнага верша падаецца адразу ж побач з тэкстам?

— Так. І яшчэ таму, што кніга ў першую чаргу арыентаваная на пэ-

нюю групы чытачоў. Гэта перш за ўсё вучні, студэнты, настаўнікі, выкладчыкі. Многім школьнікам, а часам і студэнтам складана зразумець, як праводзіць літаратурны аналіз твора. А ў літаратуразнаўчых каментарыях мы фактычна прадставілі ўзоры аналізу, праробленага многімі выдатнымі вучонымі, як Дзмітрый Бугаеў, Уладзімір Гніламедаў, Уладзімір Калеснік, Варлен Бечык, Рыгор Бярозкін і іншымі. Але ў каментарых падаём не толькі аналіз, прыводзім агульныя выказванні, згадкі, звязаныя з вершам, гісторыю нараджэння твора. Такім чынам звяртаем увагу і на нашу літаратуразнаўчую спадчыну, якая часта не трапляе ў колы цікавага сучаснага чытача і застаецца толькі ў пераліку выкарыстанай літаратуры. Рэдкі аўтар можа пахваліцца такой колькасцю даследаванняў, рэцэнзій, водгукаў на свае вершы, бо большасць твораў Янішчыц была заўважана. Да тых, якія абызданы ўвагай, мы з Тамарай Аўсяннікавай пісалі свае каментарыі.

— А ці ёсць у першым томе новыя вершы Янішчыц? Ведаю, што ў архівах вы іх знайшлі нямаля.

— Да новых твораў чарга яшчэ не дайшла, іх чытачу трэба дачакацца ў трэцім томе. У першым і часткова ў другім (зборнік «Каліна зімы») — толькі паэтычныя зборнікі, што былі апублікаваныя пры жыцці паэткі. А вось у трэцім будуць змешчаныя вершы з перыёдыкі, якія так і засталіся здабыткамі часу і былі схаваны ў архівах друкаваных выданняў; вершы з калектыўных зборнікаў; творы, выяўленыя ў Беларускай дзяржаўным архіве-музеі літаратуры і мастацтва, а таксама тэксты з сямейнага архіва Яўгеніі Янішчыц. Сын паэтэсы Андрэй Янішчыц (вялікі дзякуй яму!) адкрыў доступ да ўсіх матэрыялаў архіва, дзякуючы якім была складзена падрабязная хроніка жыцця і творчасці, набылі іншую інтэрпрэтацыю многія факты біяграфіі паэтэсы, адлюстраваныя ва ўступным артыкуле. Кожны том парадуе чытача невядомымі ці доб-

ра забытымі твораў. У другім томе гэта апавяданні, якія друкаваліся ў перыёдыцы і проста захоўваліся ў сямейным архіве. У зборніку паэтэсы не ўключалася і паэма «Завей снежаньскай палёсткі». А незавершаная паэма «Галалёд» выйдзе ў першапачатковым аўтарскім варыянце. Справа ў тым, што раней яна публікавалася ў зборніку выбранага, укладзенай Валянцінай Коўтун у 2000 годзе, але тады чамусьці выйшла з перастаўленымі часткамі. Гэта значна змяніла кампазіцыю твора. Мы знайшлі ў архіве сына аўтограф і машынапіс твора і вярнулі паэме першапачатковы выгляд. Дарэчы, паэмы таксама будуць падавацца з літаратуразнаўчымі каментарыямі — на гэтыя творы крытыкі часта адгукваліся ў прэсе. Таксама ў дадатку чытач знойдзе вершы-прывітання Яўгеніі Янішчыц.

«Задумваешся, а ў якой меры і ступені асабістае жыццё пісьменніка павінна быць адкрыта чытачу, насколькі падрабязна апісана, дасканалы разгледжана».

— А хто з паэтаў прысвячаў ёй свае творы?

— Прасцей сказаць, хто гэтага не рабіў. Мала ў нас знойдзецца паэтаў, каму было прысвечана столькі твораў. Мы знайшлі больш за 120 вершаў 92 аўтараў — і гэта толькі тыя, што былі літаральна на паверхні. А колькі яшчэ прысвячэнняў Я. Янішчыц, нам невядомых, знойдзецца ў зборніках паэтаў! Дарэчы, варта згадаць і ўспаміны родных, настаўнікаў, аднакурснікаў, аднакурснікаў, калег паэткі, пісьменнікаў, над якімі ўжо каторы год шчыруе Тамара Аўсяннікава. Успаміны мы будзем змяшчаць у дадатку да кожнага тома, але ў другім іх будзе найбольш.

— Творы, прысвячэнні, успаміны, лісты... Падаецца, што гэты Збор твораў перакрэслівае саму ідэю выдання кнігі пра Яўгенію Янішчыц у межах серыі «Жыццё знакамітых людзей Беларусі» — праекта выдавецтва «Мастацкая літаратура».

— Гэта паралельныя праекты, якія могуць існаваць незалежна адзін ад аднаго. Пакуль яны патрэб-

ны чытачу. Я прадугледжваю, што нашы наватарскія хады з увядзеннем біяграфічнага артыкула ў пачатку выдання (замест традыцыйнага ўхвальнага), з уключэннем побач з вершам літаратуразнаўчага каментарыя не ўсім спадабаюцца, бо цытаты навяваюць чытачу пэўную думку, тую ж плошчу запаўняюць, не пакідаючы чыстага прасцягу старонкі, прасторы для ўласных разваг. Аднак перад чытачом заўсёды ёсць магчымасць выбару — узяць нашу кнігу, дзе вершы прадстаўленыя ў такім фармаце, ці набыць томік выбранага, дзе творы падаюцца ў класічнай форме. На шчасце, кніга выбранага лірыкі выдаецца да кожнай юбілейнай даты паэтэсы.

— Грунтоўны збор твораў Яўгеніі Янішчыц — па сутнасці першае выданне падобнага кшталту ў беларускай літаратуры, прысвечанае жаночай творчасці. Чаму менавіта яна стала першай сярод нашых паэтак?

— Яшчэ ў 1990 годзе, пасля трагічнай смерці паэткі, выйшла пастанова Савета Міністраў аб увекавечанні памяці Яўгеніі Янішчыц. І адным з пунктаў пастановы значылася выданне Збору твораў. Гэта, відаць, першая і адзіная паэтэса ў Беларусі, у дачыненні да каго была прынятая такая пастанова. Дарэчы, у канцы 1980—1990 гадоў у многіх артыкулах яе называлі амаль народнай паэткай. Ёсць меркаванне, што калі б яна яшчэ некалькі гадоў папрацавала, то стала б першай жанчынай у нашай літаратуры з такім званнем. У гонар Яўгеніі Янішчыц у вёсцы Парэчча адкрылі Літаратурны музей, на радзіме паэтэсы штогод ушаноўваюць яе памяць святочнымі мерапрыемствамі, і сёння яе творчасцю, як гаючай вадой, наталююцца чытачы розных пакаленняў... Чаму тады не яна?

— **Натуральна, для кожнага чытача паэт мае свой твар. Вы ж шмат гадоў даследуеце творчасць Яўгеніі Янішчыц, а цяпер працуеце з яе архівамі, фактычна бачыце творчую «кухню». Якая яна для вас?**

— Калі я пісала ўступны біяграфічны артыкул для нашага выдання, то злавіла сябе на думцы, што, нягледзячы на напісаную мною пра Яўгенію Янішчыц манаграфію і мноства артыкулаў, я так да канца і не змагла яе вывучыць і спасцігнуць усю глыбіню яе душы і таленту. Мы выявілі

больш за 150 даследаванняў, артыкулаў, рэцэнзій, успамінаў і г.д. пра Яўгенію Янішчыц (спіс крыніц будзе падавацца ў дадатку ў другім томе), а яшчэ колькі будзе напісана. У жыцці паэтэсы была закрытым чалавекам, мала каго пускала ў сваё, асабістае, але гэта цалкам кампенсавалася ў яе звышадкрытай, як рана, лірычнай споведзі. Якая Янішчыц? Беларуская, задуманная, тонкая, летуценная, дзівосная, неспрыручаная, светлая, шчымлівая, пранізлівая, душэўная, зажураная, драматычная, безбаронная, параненая, высакародная... Пералік можна яшчэ доўга працягваць... Ва ўступным артыкуле я паспрабавала прадставіць розныя погляды людзей з яе акружэння на падзеі жыцця, драму Жэні Янішчыц.

— **Калі ж казаць пра лёс паэткі, Збор твораў адкрывае раней не вядомыя факты яе біяграфіі?**

— Пасля смерці паэтэсы прайшло ўжо амаль тры дзесяцігоддзі, цяпер мы можам больш аб'ектыўна разважаць пра многае з яе біяграфіі, хаця трагедыя Яўгеніі Янішчыц і па сённяшні дзень болей адчуваецца ў сэрцах тых, з кім яна сябрала, працавала, ішла побач у творчым працесе. Гэтыя боль і віну не загойвае час. І калі пішаш пра няпросты трагічны лёс жанчыны, паэтэсы, якая рана пахавала бацьку, зведла кароткае сямейнае жыццё і сама гадала сына, трапіла ў аўтамабільную катастрофу, пасля якой два месяцы знаходзілася ў рэанімацыі з мноствам пераломаў, прыехала з нервовым зрывам з сесіі ААН, а ў апошнія гады перажывала зацяжнюю дэпрэсію, якую можна і трэба было лчыць... то задумваешся, а ў якой меры і ступені асабістае жыццё пісьменніка павінна быць адкрыта чытачу, насколькі падрабязна апісана, дасканалы разгледжана.

— **Як даследчыку зразумець, дзе праходзіць тая мяжа асабістага і публічнага ў лёсе пісьменніка, за якую перастаўца нехта?**

— Я, відаць, не прыхільнік таго, каб вывучаць кожную дробязь, нібы пад мікраскопам разглядаць жыццё пісьменніка, таму што небяспечна заблытацца ў дэталі, у розных інтэрпрэтацыях і ацэнках, а самае галоўнае, важнае, існае можа застацца па-за гульні ў дэтэктава. Таму добра разумела тых, хто адмовіўся пісаць успаміны ці прадставіць для выдання перапіску. Не прыйшоў час для таго, каб многія факты з жыцця паэтэсы сталі агучанымі, сведкі многіх былых падзей і па сённяшні дзень захоўваюць маўчанне, аберагаючы светлае імя паэтэсы ад ажыятажу «жоўтай прэсы». Феномен творцы не ў пагруччасцях асабістага лёсу (хаця веданне біяграфіі шмат што тлумачыць і ў тэкстах), а ў даўгалецці творчасці. Нам засталося Слова Яўгеніі Янішчыц, і ў нас ёсць магчымасць вывучаць яго Магію. Усё астатняе — біяграфія, перапіска, успаміны, прысвячэнні — усё тое, што мы сабралі ў адным выданні, — толькі падручны матэрыял у асэнсаванні непаўторнасці Паэтэсы Яўгеніі Янішчыц.

Марына ВЕСЯЛУХА.
vesialuha@zviazda.by

Рэжысёр Саўлюс ВАРНАС з героямі спектакля.

АД ФРАНЦЫСКА ДА ФАУСТА

Магілёў у прадчуванні тэатральнай прэм'еры «Скарына». Улічваючы, што ў наступным годзе мы адзначаем 500-гадовы юбілей з першай друкаванай кнігі Францыска Скарыны «Псалтыр», падзея вельмі сімвалічная.

Тэкст драмы ў двух дзеяннях напісаны рэжысёрам абласнога драмтэатра Саўлюсам Варнасам у саўтарстве з беларускім драматургам Мікалаем Рудкоўскім. Вакол асобы легендарнага першадрукара заўсёды было шмат таямніц і загадак. Аўтары збіраюцца паказаць сваё бачанне жыцця і падзвіжніцтва знакамітага героя. Нагадаем, што спектакль быў прапанаваны на суісканне гранта Прэзідэнта Беларусі ў галіне культуры.

Роль нацыянальнага героя ў маладым узросце сыграе таленавіты акцёр магілёўскага тэатра Іван Трус, у сталым — заслужаны артыст Расіі Аляксандр Палкін. На ролю каханай майстра — Маргарыты выбрана Юлія Ладзкі. Гэта, дарэчы, яе першая знакавая работа на магілёўскай сцэне. У пастаноўцы заняты амаль увесь калектыў тэатра. Акцэнт у спектаклі робіцца на духоўныя якасці героя, яго імкненні зразумець Стваральніка. Саўлюс Варнас абячае шмат нечаканасцяў і інтрыг. На сцэне ўсё пачынаецца з таго, што Мефістофель (яго вобраз увасобіў заслужаны артыст РБ Васіль Галец) спакушае... Францыска Скарыну. Заінтрыгаваны? Як будзе адбывацца падзеі далей, стане вядома ўжо 11 лістапада. Менавіта на гэты дзень запланавана прэм'ера.

Нэллі ЗІГУЛЯ. zigulya@zviazda.by